



INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

VARFÖR SLÖJDAR DU?

En kvalitativ studie om anledningarna till varför människor idag väljer att slöjda.

Åsa Palmér

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot ledarskap och slöjd

2018, 180 hp

Grundnivå

2018:33

VARFÖR SLÖJDAR DU?

En kvalitativ studie om anledningarna till varför människor idag väljer att slöjda.

Åsa Palmér

Handledare: Maria Henje

Examensarbete 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk, 180 hp

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>

Fax +46 31 786 4703
Tel +46 31 786 0000

Bachelor's program in Leadership and Handicraft
Graduating thesis, LSK/Sc, 2018

By: Åsa Palmér
Mentor: Maria Henje

Why choose handicraft? – A qualitative study concerning why people today choose to practice handicraft.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate why people today engage in handicraft. Have the reasons for practicing handicraft changed over the years or have they been the same over time? To examine this I have compared what there is to find in the literature about the subject, with the answers that I got from communicating with people that are engaged in handicraft today.

The study of literature shows that in the past it was necessary to practice handicraft to get the items needed in your own household or to sell for money or trade for other items. But even in the past, when we had to make what we needed ourselves, people took time to do the extra to make the objects beautiful and personal.

Today, we can buy what we need in all kinds of different stores and people can choose to do handicrafts of other reasons. The informers were asked about their reasons for practicing handicraft today. The three most common answers from the responders were: it creates a feeling of well-being, it is fun and also by doing handicraft they can express their creativity.

The conclusion of this minor study is that there are both similarities and differences in the reasons why some people choose to engage in handicrafts in the past and today.

Title in original language: Varför slöjdar du? – En kvalitativ studie om anledningarna till varför människor idag väljer att slöjda.

Language of text: Swedish

Number of pages: 36

Keywords: immateriellt kulturarv, handicraft, DIY, praktisk kunskap, hemslöjd

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV— 18/33—SE

*”Det er menneskets hænder,
der gør os til
det mest intelligente dyr.”*

Mattias Tesfaye (2013, s.21). Kloge hænder - et forsvar for håndværk og faglighed.

Innehållsförteckning

1 Inledning 11

- 1.1 Bakgrund 11
- 1.2 Begreppsdefinitioner 12
- 1.3 Avgränsningar 13
- 1.4 Syfte och frågeställningar 14
- 1.5 Teoretisk referensram 14
- 1.6 Metod och filosofi 15
 - 1.6.1 Vetenskapsfilosofi 15
 - 1.6.2 Teorier om metoder 16
 - 1.6.3 Uppsatsens uppbyggnad 17
- 1.7 Källmaterial och källkritik 17
- 1.8 Forsknings- och kunskapsläge 18
- 1.9 Sammanfattande kommentar till inledningen 21

2 Undersökningsdel 21

- 2.1 Metodbeskrivning 21
 - 2.1.1 Enkät 22
 - 2.1.2 Intervjuer 22
 - 2.1.3 Tillbakablickande litteraturstudier 23
- 2.2 Resultatbeskrivning 25
 - 2.2.1 Resultat slöjdenkät 26
 - 2.2.2 Resultat intervjudel 27
 - 2.2.3 Resultat litteraturstudier 27
- 2.3 Sammanfattande kommentar till undersökningsdelen 28

3 Diskussion 28

- 3.1 Slutsats 31
- 3.2 Framtiden 31

4 Sammanfattning 32

Referenslista 34

1 Inledning

Denna kandidatuppsats skrivs som en avslutande del i utbildningen Ledarskap i slöjd och kulturhantverk på Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård. Det är en teoretisk utbildning med praktiska inslag av olika slöjdtekniker. Under utbildningen har diskussioner förts om bland annat frågor som vad är att räkna som slöjd, vilka material får användas, vem slöjdar och av vilken anledning och hur ska vi kunna bevara det immateriella kulturarvets kunskaper som slöjden ingår i. I min uppsats tänker jag titta närmare på anledningarna till varför människor idag väljer att slöjda och om dessa anledningar har förändrats över tid.

I det första avsnittet av denna kandidatuppsats ska jag försöka att sätta in dig som läsare i hur utövandet av slöjd kan se ut idag. Vilka begrepp som används och i vilken betydelse, vilken forskning som finns inom området och vilken teoretisk referensram som finns att förhålla sig till. Jag ska också titta närmare på vilka metoder min undersökning ska ta avstamp i och vilka mina frågeställningar inför detta arbete är.

1.1 Bakgrund

Jag håller själv på med flera olika sorters slöjd och hantverk, mest i olika textila material och tekniker men jag tycker också att det är roligt att arbeta i trä. I perioder så läggs all min lediga tid på att sticka, brodera eller väva och jag är inte heller ensam om att finna händernas skapande som en fritidssysselsättning värd att lägga tid på.

På den ideella organisationen Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbunds hemsida går det att läsa att det i Sverige idag finns cirka 90 olika slöjdföreningar med sammanlagt cirka 14 000 slöjdande medlemmar (SHR 2018). Av de olika medlemsföreningarna ordnas olika aktiviteter som föreläsningar, kurser och utställningar men också tillfällen att bara träffas för att slöjda tillsammans (ibid.). Utöver dessa föreningsaktiva slöjdare som presenterats ovan finns det flera slöjdare som inte är registrerade i någon förening, utan som utövar sin slöjd i annan regi eller bara hemma, hur många de är kan jag inte hitta några siffror på.

På Nämnden för hemslöjdsfrågors, NFH:s, årliga konferens 2018 så talade Maria Tsakiris¹ som är enhetschef i Region Skånes kulturförvaltning, om att nästan 50 % av Sveriges befolkning håller på med någon form av skapande verksamhet på sin fritid. I begreppet skapande verksamhet ingår här inte bara slöjd utan också till exempel utövandet av musik.

Idag är slöjdandet något som ett antal människor väljer att göra, de väljer då också bort en mängd andra aktiviteter som idag erbjuds för vår fritid. Så vad är det med slöjdandet som

¹ Maria Tsakiris, enhetschef Region Skånes kulturförvaltning. På Nämnden För Hemslöjdsfrågors, NFH:s, årliga konferens, 2018-04-11, i Malmö.

gör att utövarna i konkurrens med andra aktiviteter väljer att sysselsätta sig med denna form av handens arbete?

1.2 Begreppsdefinitioner

I det kreativa område av handens arbete finns många olika begrepp för vad som görs och vad resultatet kallas, nedan diskuteras några av dessa begrepp.

Enligt Knutes (2009) så har konsten och hantverket en gemensam bakgrund, konsten var ett, bland flera, hantverk. Under 1700-talet så skiljdes dock konsten åt från andra hantverkstekniker och fick en egen, speciell status. Vartefter som tiden gått så har även andra tekniker skiljts åt från övrigt hantverkskunnande och fler begrepp har tillkommit som till exempel konsthantverk, slöjd, handarbete, hemslöjd, design (Knutes 2009). Idag kan vi också lägga till begrepp som Do It Yourself (förkortas DIY), pyssel och craftivism.

För vissa, både utövare av olika tekniker av handens arbete, åskådare och mottagare av de resultat som presenteras, är det viktigt att tekniker, föremål och den skapande processen blir kategoriserat och benämnt under rätt rubrik och i rätt grupp. I dessa olika kategorier kan det finnas gränsdragningar för vad som är accepterat i den egna gruppen. Kanske har detta att göra med vilken tid och vilket sammanhang vi lever i. Arnqvist Engström skriver om sitt eget begrepp ”gerillaslöjd” och dess utövare där ”själva görandet” blivit ”en identitetsmarkör” (2014 s. 8). En konstnär gör konst, en slöjdare gör slöjd, för dem kan det vara viktigt vad de kallas och hur deras skapande uppfattas.

För andra är det inte så viktigt hur begreppen används eller vad som är vad. Snidare (2005) skriver i boken *Svensk slöjdekunst*, om att dagens unga vill lära sig gamla tekniker för att använda dem i nya sammanhang. Slöjd och konst går att utöva integrerat av samma person, det kan bli något som i Snidares text kallas slöjdekunst. Snidare påstår vidare att ”Riktigt gott hantverk är en kombination av konstnärlighet och kvalitet.” (2005, s.21). Friedrike Roedenbeck², kanslichef på Nämnden för hemslöjdsfrågor (NFH), säger att hon använder fler av de olika begreppen som finns ”huller om buller”. Slöjd, hantverk och handarbete har för henne, tillsammans med flera andra begrepp, den synonyma betydelsen att de alla är ett resultat av handens arbete.

Svenska Akademin förklarar några av dessa ord enligt följande:

- Hantverk – ”produktion i liten skala med enkla hjälpmedel” (Svenska Akademiens Ordlista (SAOL) 2015).

² Friedrike Roedenbeck, kanslichef på Nämnden För Hemslöjdsfrågor, NFH. Vid NFH:s årliga konferens i Malmö, 2018-04-11.

- Slöjd – härstammar från fornsvenskans slöghp med betydelsen ”slughet”. Idag används ordet slöjd med betydelsen ”färdighet, flitighet, skicklighet, kunnighet och klokhet i hantverk” (Svenska Akademiens Ordbok (SAOB) 1979).
- Hemslöjd, ett ord som enligt Svensk Ordbok (SO) (2009) började användas i Sverige 1807, en hopsättning av ordet slöjd, som ovan, med tillägget att det görs i hemmet, i motsats till den industrialisering som började växa fram.

Kronberg (2004) skriver att redan Aristoteles diskuterade begreppen konst och hantverk men inte kunde skilja dem åt. Gustavsson (2004) skriver att konsten och hantverket skiljdes åt vid tiden för renässansen men att skillnaderna nu åter håller på att upphävas. De olika begreppen flyter ihop och kan vara svåra att skilja åt. Johan Hegardt³ sade på NFH:s konferens 2018 i Malmö att all kultur är hybrid, så inte bara begreppen är svåra att skilja åt utan också olika kulturyttringar. I Malmö har till exempel Oreet Ashery (2017) presenterat ett verk där ett heavy metal band interagerar med 40 stickande kvinnor.

Till vardags skulle jag säga att alla dessa begrepp som finns för att skapa, omskapa, återskapa saker och föremål med händerna, av gemene man, används parallellt och att de många gånger överlappar varandra och används synonymt men de kan också ha olika innebörd för olika personer.

I min kandidatuppsats kommer jag att använda ordet slöjd, med betydelsen att med enkla hjälpmedel skapa föremål med händerna. Ett föremål som är gjort för att användas i det dagliga livet kan vara dekorerat och utformat på ett personligt sätt, också detta är en del av slöjden. Att materialet ska vara hämtat från närområdet är ett begrepp som blivit svårare och svårare att definiera då varor och material kan färdas från den ena sidan av jorden till den andra på bara en eller ett par dagar. För mig är närområdet det område som jag själv befinner mig i till vardags, där jag själv kan hämta det material som behövs för mitt slöjdande. Föremålen kan göras efter förlagor, mönster eller efter eget huvud, för eget bruk eller för försäljning i mindre skala.

1.3 Avgränsningar

I den del av undersökningen som bygger på historiska och redan dokumenterade anledningar till varför människor slöjdat genom åren, har jag sökt i litteratur och annat skrivet material i ämnet som finns tillgängligt genom Göteborgs universitetsbibliotek och på Göteborgs stadsbibliotek. Jag har tagit del av aktuell forskning från Sverige och andra länder om hur och varför slöjdande aktiviteter utförs och används idag.

³ Johan Hegardt, docent i arkeologi Uppsala universitet. På Nämnden För Hemslöjdsfrågors, NFH:s, årliga konferens, 2018-04-11, i Malmö.

Skriftliga frågor delades ut på färfesten i Kil i mars 2018, där jag förväntade mig att hitta många slöjdintresserade och slöjduitövande människor. Frågeformulär delades ut till besökare som först av mig tillfrågats om intresse av att delta. Ett fåtal kortare intervjuer har gjorts med människor i min närhet som slöjdar aktivt i olika omfattning.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att genom litteraturstudier och direkta frågor till utövare av slöjd idag, jämföra anledningarna och drivkrafterna till aktiviteten slöjd för att se om de ändrats över tid.

Uppsatsens frågeställningar är:

- Vad har utövarna av slöjd idag för drivkrafter till denna aktivitet?
- Hur har anledningarna till aktiviteten slöjd förändrats från dåtid till nutid?

1.5 Teoretisk referensram

I det immateriella kulturarvet ingår kunskaper som förmedlats från generation till generation genom muntlig trädning och praktisk inläring. Slöjden är i högsta grad en del av ett universellt gemensamt immateriellt kulturarv. Kunskaper som överförs sätter sig i händerna som en känsla för det material som bearbetas och även om kunskaperna också lagras i hjärnan kan de vara svåra att beskriva med ord och få ned på papper i skriven form. På Unescos hemsida går att läsa om Institutet för språk och folkminnsens arbete med konvention om det immateriella kulturarvet, där läser jag att det immateriella ”Det är sådant som inte går att ta på” (Annika Sjöberg 2017). När det pratas om ett hantverk som ett immateriellt kulturarv är det själva hantverket och den speciella kunskap som krävs i det som menas och inte den färdiga produkten.” De immateriella kunskaperna benämns ibland också som tysta kunskaper, om de inte förs vidare från hand till hand, från mun till mun, så hörs de inte längre, kunskaperna tystnar och försvinner om ingen längre kan föra dem vidare eller om ingen längre vill ta emot dem.

Att bevara hantverkets tysta kunskaper och traditioner har varit och är fortfarande viktigt. När Lilli Zickerman engagerade sig för den svenska slöjden vid sekelskiftet 1800-1900, så var ett av målen att bevara kunskaperna om hur olika tekniker skulle utövas. Detta gjordes först som stöd för aktiva slöjdare och deras produktion. Senare blev det också viktigt med utbildning för att kunskaperna skulle föras vidare till nya utövare (Palmsköld 2012).

Sedan 2011 arbetar bland annat Sverige genom Institutet för språk och folkminnen, med Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur, UNESCO, med att bevara det immateriella kulturarvet (Institutet för språk och folkminnen 2017). En del i

detta arbete är att inventera och förteckna de kunskaper och traditioner som finns i varje deltagande land och där det finns en vilja att bevara detta kulturarv. Annika Sjöberg beskriver vad hon uppfattar som sitt arbetes främsta uppgift ”Konventionen om tryggnad av det immateriella kulturarvet handlar dock främst om att sprida kunskap om levande traditioner världen över [...]” (2017).

1.6 Metod och filosofi

För att förstå vilka olika metoder som kan användas för att bygga en uppsats har jag behövt titta på vilka alternativ som finns. Jag har också frågat mig hur vi kan veta att de resultat som presenteras i denna kandidatuppsats är sanna. I min uppsats tolkas dels sanningar presenterade och skrivna i texter av andra och dels vad som är sant för de informanter som medverkar i enkäter och intervjuer.

1.6.1 Vetenskapsfilosofi

När forskning ska bedrivas och undersökningar göras är det viktigt att som utförare först noga tänka igenom hur arbetet ska gå till (Fejes & Thornberg 2011). Man behöver till exempel ta ställning till vad man vill veta, hur forskningen ska genomföras, vad som är etiskt försvarbart och vad ska svaren användas till (ibid.).

I några av de böcker jag läst inför denna uppsats diskuteras ord som kunskap, tro och sanningar. Vad vet vi egentligen? Kan vi lita på den så kallade vetenskapen och de kunskaper som presenteras? Världen kan upplevas olika av olika människor och dessa upplevelser kan därmed ge olika sanningar av samma verklighet eller händelse (Hartman 2004). Så det som är sant för mig behöver inte vara det för dig.

Enligt Hartman utgörs kunskap av ”teorier som är sanna och rättfärdigade” (2001 s.15). Men vad är egentligen sant och kan en sanning sluta att vara sann? Thurén säger att vetenskapen förvisso alltid söker sanningen men att dessa sanningar alltid är provisoriska (1998 s. 11). Världen och de kunskaper vi har om den förändras hela tiden och det gör att nya sanningar tar form (ibid.). Strauss, en utav skaparna till grundad teori, utgick ifrån att ”[...] verkligheten inte existerar som given, utan att den skapas av människor” (Hartman 2001 s. 29). I en senare bok skriver Hartman (2004) till och med att tro är nödvändig för kunskap. Om man har svårt att tro på den sanning som presenteras så är den inte heller sann, för den människan. Thurén (1998) skriver om att vetenskapen blivit som våra dagars religion, men han vill uppmana oss att inte tro blint på de sanningar vetenskapen presenterar, utan att också tänka själva och vara källkritiska som mottagare av ny kunskap.

I *Vad är praktisk kunskap?* (Svenaesus 2009) kan jag läsa om hur Aristoteles för 2300 år sedan skrev att vetenskap bara är en form av kunskap, det finns flera. Till exempel fronesis - den praktiska kunskapen/klokheden som är personlig och som används intuitivt (ibid.).

Ingen kunskap är bättre än någon annan, de är olika och de kompletterar varandra även om många har ett större förtroende för den teoretiska vetenskapen (ibid.).

Inom humanvetenskaperna är det vanligt att ha ett hermeneutiskt tankesätt (Thurén 1998). Under 1600 – och 1700-talen var det bibeltexter som tolkades med denna metod men under 1900-talet utvecklades hermeneutiken till att bli ett sätt att tolka och förstå "[...] den mänskliga existensens grundbetingelser." (Patel & Davidson 1994 s. 25). Det är det verbala mötet mellan människor som lägger grunden för den hermeneutiska tolkningen av verkligheten (Svenaesus 2009). Här går det bra att till exempel tolka hur andra människor handlar i en viss situation genom att använda sina egna erfarenheter och minnen för att förstå vad som händer (Thurén 1998). Detta gör förstås att det ur samma situation går att få fram flera olika sanningar (ibid.). Forskaren och forskningen är subjektiv och söker en förståelse för det som studeras (Patel & Davidson 1994). I hermeneutiken vill forskaren veta vad en handling kan ha för mening och för att få veta detta kan kvalitativa undersökningar göras, till exempel genom intervjuer eller observationer (Hartman 2001). Patel och Davidson (1994) skriver också om den hermeneutiska spiralen där det hela tiden går att tolka och förstå ett skeende på olika och nya sätt.

1.6.2 Teorier om metoder

I de olika metoderna förklaras hur ett svar skulle kunna genereras och vilka regler som gäller för de undersökningar och den forskning som ska göras beroende på vilken metod som tillämpas (Hartman 2004).

För att få stöd för en vetenskaplig teori som presenteras måste tester göras. Dessa kan göras deduktivt där man testat om en förutbestämd idé håller, man försöker rent av att falsifiera den teori som varit utgångspunkten. Om det istället är induktiv forskning som presenteras så görs studierna förutsättningslöst för att se vad resultatet kan komma att bli och teorin formuleras i slutet av forskningen (Hartman 2004).

I *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (Patel & Davidson 1994) läser jag om olika metoder som kan användas för att få svar på de frågor som ställts av den som påbörjat en undersökning. Det kan till exempel vara:

- Intervjuer och enkäter – här gäller det att den tillfrågade är motiverad att svara utförligt på de frågor som ställs och att personen förstår vikten och betydelsen av de svar som ges, det är viktigt att från början ha klart för sig vad man vill ha svar på och att planera vad för frågor som ska ställas och hur det ska genomföras, i vilken ordning ska frågorna ställas och hur ska de formuleras.
- Observationer – en metod som kan användas både till experiment i laboratoriemiljö och för att få information om hur människor beter sig i olika situationer. Också här är det viktigt att vara väl förberedd som observatör, vad vill jag veta, hur ska observationen

registreras eller dokumenteras och eventuellt hur jag som observatör ska förhålla mig till de människor jag observerar .

- Insamling av dokument – dokument kan i det här fallet bestå av till exempel litteratur i olika former, dagböcker, filmer och ljudupptagningar.

För att bearbeta insamlat material används andra metoder. Med en kvantitativ metod är det lättare att behandla större mängder information i olika statistiska diagram (Patel & Davidson 1994). De kvantitativa frågorna ger svar på numeriska relationer, till exempel hur mycket eller hur många (Hartman 2004). Den kvalitativa metoden går istället ut på att förstå och analysera fram en helhetsbild (ibid.). ”Kvalitativa undersökningar karakteriseras av att man försöker nå förståelse för livsvärlden hos en individ eller en grupp individer.” (Hartman 2004 s. 273). Vad som passar bäst beror naturligtvis helt på vad det är som ska visas eller bevisas, vad det är man vill veta. Den kvantitativa och den kvalitativa metoden att tolka en undersökning går att använda jämsides, i vissa fall kan de komplettera varandra (Fejes & Thornberg 2011).

1.6.3 Uppsatsens uppbyggnad

I det pågående uppsatsarbetet, där jag försöker förstå och tolka människors vilja att slöjda genom tiderna fram till idag, hämtas inspiration från det hermeneutiska förhållningssättet. Genom att använda erfarenheter som jag fått i mitt tidigare liv tolkar jag och får förståelse för hur människor uppfattar sin situation och hur de svarar på de frågor som ställs i enkäter och intervjuer. Jag använder ett induktivt, kvalitativt arbets sätt med intervjuer och enkäter för att se vad handlingen slöjdd har för mening för de som utövar aktiviteten. Jag läser också i utvald litteratur och andra publikationer för att undersöka vad som skrivits om av vilka anledningar människor slöjdar idag men också vilka anledningarna kan ha varit förr.

Studien i mitt kandidatarbete presenterar en sanning som är aktuell nu för den mindre skara av människor som är tillfrågade. Jag tror att frågorna från enkät och intervjuer kan ställas igen om 10 år eller varför inte idag men till en annan grupp av människor i ett annat sammanhang och då kanske helt andra anledningar och sanningar skulle kunna presenteras.

1.7 Källmaterial och källkritik

Det material som använts i denna uppsats kan delas upp i två grupper, dels svaren på de frågor jag ställer till utövande slöjddare både muntligt och skriftligt och dels material från gjorda litteraturstudier. Vid både de slöjdenkäter och de intervjuer som gjorts har de tillfrågade kunnat svara fritt på de frågor som ställts och svaren kan naturligtvis aldrig bli rätt eller fel. Svaren återspeglar de tankar och känslor som de utövande slöjddarna har om varför de håller på med sin slöjdd. Den litteratur som används är skriven i en vetenskaplig

kontext och jag anser den vara trovärdig. Vad som är en vetenskaplig sanning och hur information tolkas diskuteras ovan under rubriken vetenskapsfilosofi.

1.8 Forsknings- och kunskapsläge

I följande stycke presenteras några av de texter som finns i ämnet för min uppsats och som har beröringspunkter med den undersökning som jag gör. Texterna beskriver hur slöjden som vi känner den idag vuxit fram och de berör min forskningsfråga om varför människor idag väljer att slöjda, men ur ett något annorlunda perspektiv.

Helen Knutes (2009) har skrivit en doktorsavhandling, *Gestaltandes pedagogik: Om att skapa konsthantverk*. I den frågar hon sig varför och vad det är som gör att människor håller på med konsthantverk och ”vad som sker mellan den görande människan och hennes material”? Hon skriver också om att platsen där skapandet sker är viktig, den måste erbjuda det fysiska och psykiska spelrum som behövs.

Konsthantverkandet kan vara en möjlighet att koppla bort stress och krav ifrån samhället och ett sätt att låta kropp och själ få fokusera på ett gemensamt skapande. Själva görandet kan bli en frizon och en plats för vila. Gamla tekniker och material kan idag få en helt annan betydelse, just därför att det är en annan tid.

Enligt Knutes går det att se på skapandet ur olika synvinklar och fråga sig vad det egentligen är som är viktigt. Är det själva skapandet – processen, handens arbete kan till exempel användas i olika terapiformer och för vårt psykiska välmående. Eller är det resultatet – produkten, som är viktig, då kan det vara att betrakta som slöjd eller hantverk. Men det ena behöver inte utesluta det andra och både processen och produkten kan vara viktiga för samma utövare. Skapandet i ett konsthantverk, menar Knutes, ”[...] tar tydligt hela kroppen i anspråk.” Våra psykiska och fysiska erfarenheter, egenskaper och förmågor behövs och får samspara för att tillsammans gestalta det som vi med händerna skapar till en slutlig produkt.

Sinikka Pöllönen (2013), professor och filosofie doktor i hantverksvetenskap, har skrivit en artikel om hur hantverket påverkar utövarnas välmående. Trots att det inte längre på något sätt är nödvändigt så är det många som väljer hantverket som en frivillig fritidssysselsättning som de mår bra av och de anledningar till detta frivilliga skapande hon hittat i tidigare forskning är till exempel:

- att man kan göra produkter som på något sätt ger ekonomisk vinning
- det är en accepterad, välorganiserad och produktiv aktivitet för fritiden
- det är en aktivitet där man kan ta det lugnt, det är ingen brådska mot bestämda mål
- man förhåller sig till tidigare utövare och traditioner
- det är ett sätt att uttrycka sig och kunna göra personliga föremål

- skapandet bygger identitet och självkänsla
- aktiviteten är ett sätt att klara vardagen

Pöllänen skriver att hantverk kan utövas som en generellt mänsklig aktivitet, på engelska *activity*, men när det ger känslor av välmående och då hantverket utförs av personligt intresse och anses vara meningsfullt, då är det istället en sysselsättning, på engelska *occupation*. Pöllänen använder två olika begrepp för skapandet, det första är holistiskt skapande, på engelska *holistic craft*, där en person själv ansvarar för hela processen från design till skapande och det andra begreppet är vanligt skapande, på engelska *ordinary craft*, där individen gör ett föremål efter ett förutbestämt mönster eller en förlaga.

Frågor om hur hantverket påverkade utövarnas välmående har ställts och besvarats av 92 kvinnliga och manliga textilhantverkare i åldern 16 – 84 år boende i Finland. De har fritt fått beskriva hur de påverkas av sitt slöjdande och vittnar då bland annat om hur aktiviteten slöjd gör dem lugnare och dämpar känslor som ångest och stress. Av en utövare beskrivs hantverkandet som en vän, en tröstare och en underhållare. Pöllönen skriver vidare om hur flera av de tillfrågade utövarna identifierar sig med sitt hantverk och hur de beskriver glädjen i att se de föremål som gjorts användas i sitt eget eller andras hem.

Kristin Wiberg (2016) har skrivit en kandidatuppsats, *Varför slöjdar människor?: Drivkrafter till att slöjda undersöks genom textanalys av tidskriften Hemslöjd*. Arbetet görs som en analys av texter om slöjdare i tidningen Hemslöjd, sammanlagt går Wiberg i arbetet igenom 56 artiklar. De sex anledningar till slöjdande som anges i flest av artiklarna är

- den känsla av välmående som slöjdandet ger
- viljan att bevara kunskap och olika tekniker som annars riskerar att försvinna
- självklarheten i att göra ett föremål själv
- nyfikenhet på att förstå och lära sig
- att få uttrycka en egen idé
- ett ansvar, engagemang för vår miljö

I Wibergs uppsats diskuteras de olika slöjdarnas engagemang, drivkrafter och anledningar till sitt slöjdande. Vidare i texten diskuteras också tidningen Hemslöjds urval av de slöjdare som presenteras och vad det är man vill förmedla till sina läsare.

Emily Leenerts och Cynthia Evetts (2016) har tillsammans skrivit en artikel om hur slöjden och skapande aktiviteter används i rehabiliterande och terapeutiskt syfte i USA. Nyligen har forskningen bevisat nyttan med sysselsättningen slöjd för människor med till exempel olika kroniska sjukdomstillstånd, psykisk sjukdom, för en åldrande befolkning och för människor med olika neuropsykiatriska tillstånd.

När man arbetar med sina händer används både höger och vänster hjärnhalva, det kan vara rogivande och utmanande för hjärnan och det kan hjälpa till att behålla kognitiva förmågor. Människor ur olika patientgrupper vittnar om hur slöjdandet som terapiform hjälpt dem att bland annat öka sin koncentrationsförmåga och uppmärksamhet, öka sin förmåga att planera ett arbete och sin spatiala förmåga, att träna upp en kroppsdel till exempel en hand eller arm efter en stroke, slöjden kan ge distraktion vid kronisk smärta eller vid allvarliga sjukdomstillstånd. Att slöjda tillsammans ger också ett socialt sammanhang och en grupptillhörighet.

Många som arbetar med slöjd som terapi, både som patienter och personal, använder internet och sociala medier för att hitta en slöjdform som passar och för att hitta inspiration. I artikeln lyfts särskilt Pinterest upp som ett medium där det går att dela med sig i bilder och se vad andra har gjort.

Louise Waldén (1994) skriver att ”Kroppen behöver sitt arbete [...]” (s.160). Idag när många har ett stillasittande arbete så väljer vi istället att vara fysiskt aktiva på fritiden för att må bra, också hjärnan behöver sin träning när datorer ersätter mänsklig tankeverksamhet med uträkningar och minneskapacitet. Waldén skriver att ”Hantverket återför oss till människans mått, till människans tid och rytm.” (s.160). Vi behöver med andra ord hantverkandet för att våra hjärnor ska utvecklas och utmanas, men också för att vi ska må bra i själen.

Jennifer Bullington (2007) skriver att en människas ”kropp och själ är sammanflätade i mänsklig existens” (s.130). Hon skriver också att ”Mening måste hela tiden utvecklas för att vi människor ska kunna hantera våra liv och bli till som personer. Om vi inte längre kan skapa mening i våra liv stannar vi upp och slutar att utvecklas i samspel med världen” (s. 131). Min slutsats av Bullingtons text blir att slöjdandet skulle kunna vara ett sätt att skapa mening och sammanhang i livet.

Frida Arnqvist Engström (2014) berättar i boken *Gerillaslöjd – Garngraffiti, DIY och den handgjorda revolutionen* om hur människor i olika delar av världen insett att deras hantverk, till exempel stickning, virkning och broderi kan användas som ett medel för att sprida politiska budskap. Budskap som sprids och blir synliga i det offentliga rummet. Samhällsengagemang och hantverkskunskaper kan tillsammans bli craftivism, ett sätt att göra sin röst hörd.

1.9 Sammanfattande kommentar till inledningen

I den inledande delen av min kandidatuppsats ovan konstaterar jag med utgångspunkt i egna erfarenheter och information från SHR:s hemsida om antalet slöjdföreningar och medlemmar, att ett flertal människor i vårt land idag skapar och arbetar med sina händer i olika material som en aktivitet på sin fritid. Det finns många alternativ för vad man vill kalla detta händernas arbete, idag finns till exempel begreppen slöjd, handarbete, hantverk, hemslöjd, DIY, craftivism som används parallellt, synonymt och överlappande.

Studier av aktuell forskning visar på att det kan finnas flera olika anledningar till slöjdande idag. Slöjden kan vara en del av rehabiliteringen vid olika sjukdomstillstånd så väl som ett sätt att sprida åsikter.

I arbetets inledning diskuteras med referenser till filosofisk vetenskap vad som är att betrakta som en vetenskaplig sanning och hur olika kunskaper kan gestaltas. Jag konstaterar att till denna kandidatuppsats i Ledarskap i slöjd och kulturhantverk på Göteborgs universitet, kommer jag att kunna hämta inspiration ifrån det hermeneutiska fenomenologiska förhållningssättet för att förstå och tolka viljan att slöjda hos olika individer. Som metod använder jag ett induktivt, kvalitativt arbetsätt.

2 Undersökningsdel

Detta avsnitt presenterar några av de anledningar till att slöjda från förr som går att hitta i utvald skriven litteratur. Dessutom redovisas metod och resultat av hur förfrågningarna av aktiva slöjdare via enkäter och intervjuer gått till.

2.1 Metodbeskrivning

Ordet intervju kommer via engelskans *interview* från franskans *entrevue*, i direkt översättning blir betydelsen ”mellan två seenden” (Waldén 2004, s.6). Jag ställer frågor för att försöka förstå min informants syn på till exempel ett skeende eller ett problem. När jag ska göra en tolkning på de svar jag får på mina frågor används oundvikligen mina egna erfarenheter och sätt att se. Waldén (2004, s.6) skriver ”Intervjun som kunskapsform har många möjligheter, men också sina begränsningar. Den ger kunskap och information, men den är inte sanningen.” Jag tänker ändå att de svar som informanterna ger på mina frågor är vad som är sant för dem.

Jag har valt att ställa frågor till aktiva slöjdare, till ett fåtal med muntliga frågor, de flesta har svarat på en skriftlig enkät.

2.1.1 Enkät

Första helgen i mars 2017 var jag för första gången på Fårfesten i Kil där jag tillsammans med fem medstudenter höll workshops i vävning. När så möjligheten dök upp om att åka dit för att jobba även 2018 så tog jag chansen att genomföra den del av min undersökning som bestod i skriftliga frågor. Jag antog att många slöjdintresserade människor skulle dyka upp även i år och under lördagen den 3 mars blev det tillfällen att fråga några av besökarna om de ville vara med och svara på de frågor som jag förberett. Syftet med frågorna var att få reda på varför de väljer att ägna sig åt att slöjda. Jag frågade i det som jag fortsättningsvis kommer att kalla för slöjdenkäten:

- Hur gammal är du?
- Man eller kvinna?
- Vad/vilken är din slöjd?
- Hur länge har du slöjdat?
- Av vilken/vilka anledningar håller du på med slöjd?

Frågorna om ålder och kön lades till för att eventuellt kunna urskilja om det fanns skillnader mellan anledningarna till aktiviteten slöjd och dessa faktorer. Alla som svarade på slöjdenkäten gjorde det anonymt och under besöket i vår workshop.

De svar som kom fram vid de skriftliga frågorna på Fårfesten i Kil tenderade att bli kortfattade och vid ett par tillfällen ville de tillfrågade ha tillbaks sin lapp eftersom de glömt att skriva något. Det alternativ som övervägdes för enkäten var att ha kryssbara förskrivna svarsalternativ där jag hade kunnat ge förslag på anledningar att hålla på med slöjd, men jag ville istället att de tillfrågade skulle tänka efter själva och ange de anledningar som de själva kom på. Också om det funnits svarsalternativ hade en anledning till slöjdande kunnat glömmas bort om den inte funnits med som svarsalternativ. Vid analysen av svaren på slöjdenkätens fråga: Hur länge har du slöjdat? Framkom att för fem av de tillfrågade har intresset för att slöjda väckts i vuxen ålder. Det vore intressant att fråga vidare i vad som väckt intresset och varför det inte uppstått tidigare. I Sverige presenteras ju alla barn för slöjd i skolan, något som självklart inte innebär att alla tycker att det är roligt.

2.1.2 Intervjuer

Intervjuerna gjordes korta, de varade i cirka 3-4 minuter, och följde i stort den skriftliga enkäten, även här var det huvudsakliga syftet att få reda på varför de tillfrågade slöjdar. Jag har gjort tre intervjuer varav en gjordes skriftligt i en dialog över skype och var alltså inte muntlig. De andra två intervjuerna gjordes muntligt, en via telefon och en i ett fysiskt möte. Denna del av undersökningen kanske därför istället kan kallas interaktiv frågestund. Frågestunderna ägde rum med:

- Informant 1: 27 mars – en yngre man som slöjdar i textila tekniker och material, i perioder har han hållit kurser i textila tekniker via studieförbund. Intervjun gjordes skriftligt i en dialog över skype.
- Informant 2: 1 april – en äldre kvinna som under större delen av sitt liv slöjdat och fortfarande gör så fast i mindre omfattning. Hon har även under många år drivit en handarbetsaffär i Sandviken. Intervjun gjordes via telefon och spelades in för att sedan transkriberas.
- Informant 3: 2 april – en yngre kvinna som är aktiv slöjdare och utbildad textilingenjör vid Textilhögskolan i Borås. Intervjun gjordes vid ett fysiskt möte och spelades in för att sedan transkriberas.

2.1.3 Tillbakablickande litteraturstudier

Nedan går jag igenom vad jag hittat i den valda litteratur som ingått i undersökningen om varför människor slöjdat genom tiderna.

Anna-Maja Nylén (1968) berättar i sin bok *Hemslöjd – den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut* om slöjdandets historia. Hemslöjden definieras här som all tillverkning av föremål som sker i hemmen. Nylén använder begreppet ”från urminnes tider” för att beskriva starten för det vi nu kallar hemslöjd, något som pågick fram till 1800-talets mitt. Då var det medlemmarna i de enskilda hushållen som stod för produktionen av merparten av de varor som behövdes för husets behov .

Hemslöjd för försäljning har också funnits sedan lång tid, denna slöjd gjordes som binäring exempelvis till jordbruket men också av människor som kanske inte hade egen mark att livnära sig på. Slöjdföremålen har då fungerat som bytesobjekt eller betalningsmedel för att till exempel kunna köpa sig mat. I vissa trakter där förhållandena för viss typ av slöjd var god utvecklades slöjdbygder specialiserade på viss typ av produktion. Till exempel har förutsättningarna i landskap och klimat på Öland, Gotland, Halland och Småland varit gynnsamt för fårskötsel och i Hälsingland, Ångermanland och Västerbotten har möjligheterna för att odla lin varit goda. Under delar av medeltiden kunde skatt betalas i natura, till exempel med lin eller linnevävar.

Den yrkesutövande hantverkaren var man, upplärd i skolor eller i det lärlingssystem som då fanns. Dessa män var specialiserade på viss produktion, till exempel skrädleri eller möbelsnickeri, och i egen verkstad producerades varor vid beställning. Man har hittat spår efter specialiserade hantverkare som är cirka 4000 år gamla (ibid.). Under mitten av 1700-talet, då statistik på landets invånare började föras, så var 4-5% av landets befolkning yrkesutövande hantverkare.

Under 1500 – 1700 tal hade industrialiseringen i södra delarna av Europa kommit i gång men här i Sverige ville staten förhindra konsumtion av dessa utländska lyxvaror. Istället

uppmuntrade man till ökad produktion av den egna hemslöjden genom bland annat tävlingar och utbildningar. Utvecklingen av slöjdrederkapen som skedde över tid gjorde att mer kunde produceras och på ett effektivare sätt. På 1700 talet ville staten istället att det skulle satsas på egen industri och den hemslöjd som förut tillverkats i hemmen för försäljning blev nu hemindustri. Arbetsgivare gick in med kapital för att köpa in material och maskiner och avlönade arbetare både i hemmen och i fabriker (ibid.).

Under 1800 talets andra hälft industritillverkas varor i sådan omfattning att hemslöjden tappade sin samhällsekonomiska betydelse. Det bildas föreningar som till exempel Svenska Slöjdföreningen 1845, Föreningen Handarbetets Vänner 1874 och Sveriges Hemslöjdsföreningars Riksförbund 1912 som ville bevara tekniker och kunskap men också utveckla slöjden för att den fortfarande skulle vara attraktiv på marknaden. Vid 1800 talets mitt visar siffror att den inhemska textilindustrin tillverkade 4 meter bomullstyg och 2 decimeter ylletyg per invånare och år, enligt Nylén (1968) täcker detta inte det behov som fanns utan tyder på att husbehovsslöjdandet fortfarande var betydande.

Under hela hemslöjdens historia har enligt Nylén (1968) gränserna mellan vad som är konst, konstslöjd, slöjd och hemslöjd varit flytande och hela tiden berört varandra. Hemslöjden har inte bara producerat enkla bruksföremål utan har också haft en medveten estetisk avsikt. Till exempel så lärde klostren under 1500 talet ut bildning och konstskicklighet till unga kvinnor till exempel genom broderi. Nyttosömmarna inspirerade till utvecklingen av flera enbart dekorativa stygn. Under medeltiden gjordes broderi och vävnadsmönster av de erkänt stora målarna och skulptörerna. Vid slutet av 1600 talet vävdes ryor med enda uppgift att pryda och dekorera. Karvsnitt som dekor på till exempel träskedar benämns som konstskicklighet och vitbroderi nämns som en exklusiv konstart omkring 1800 (Nylén 1968).

Maths Isacson skriver i *Den vackra nyttan – Om hemslöjd i Sverige* (Lundahl 1999) en artikel som heter *Hemslöjdens ekonomiska och sociala historia – ett eftersatt forskningsområde*. Där skriver han om olika alternativa sätt att betrakta hemslöjdsrörelsen, är det en plats för inhämtning av kunskap om materialanvändning, om miljöpåverkan och om erfarenhet och problemlösande förhållningssätt eller är det en rörelse som spelat ut sin roll och blivit för snäv när världen runt omkring kommer närmare och när utvecklingen går allt snabbare.

Männen organiserade sig i hembygdsföreningar, men föreningslivet inom hemslöjden skriver Isacson, har till större del drivits av kvinnorna. Där har de kunnat organisera sig, finna gemenskap och det har för många blivit en väg ut från hemmet till den framväxande offentliga arbetsmarknaden. Författaren skriver att hemslöjden under hela 1900-talet haft en betydelse för samhällets ekonomi även om en nedgång inträffade under slutet av 1940-talet. I den slöjdverksamhet som fanns i hemmen kunde även familjens äldre, svaga och yngre medlemmar bidra, något som var viktigt innan våra dagars välfärdssystem fanns.

Än idag säljs slöjdade föremål i butiker och på hantverksmarknader runtom i vårt land, föremål som påminner oss om vår historia. Men vad denna försäljning har för betydelse för vår samhällsekonomi är svårt att hitta några siffror på. Dagens stora intresse för slöjden tror Isacson beror på att det finns många kunder som ser de kvalitets- och miljömässiga fördelarna med att köpa eller göra närproducerat, det går att få personliga föremål efter egna önskemål. När människor förflyttar sig och bosätter sig långt ifrån sin geografiska hembygd blir det viktigare att ha föremål runt sig som påminner om det ursprung som de lämnat.

Louise Waldén (1994) skriver i *Handen och anden* om tre olika rörelser som vuxit fram parallellt under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal, bildningsrörelsen, hemslöjdsrörelsen och kvinnorörelsen. Bildningen riktade sig från början mest till männen, med bokliga studier riktade man sig framåt och diskuterade framtiden. I hemslöjdsrörelserna fanns mest kvinnor som ville vårda och bevara det gamla, de riktade sitt intresse bakåt i tiden. Kvinnorörelsen ville definiera kvinnans plats i samtiden.

I den text som Waldén skriver 1999 menar hon att många kvinnor har ett komplicerat förhållande till handarbete. Det kan dels vara en plats för att få utlopp för kreativitet och för att hämta kraft, medans andra kan se handarbetet som ett äldre tiders nödvändigt ont som hör hemma i historien. Waldén skriver också att anledningarna till att slöjda inte längre är desamma som förr. Då var det viktigt med resultatet, det som gjordes var oftast något som behövdes. Nu däremot är det själva görandet som är viktigt, det ska vara roligt och något som sker av egen fri vilja. Hon skriver också att det är den ovan nämnda hemslöjdsrörelsen som har sett till att bevara kunnande och tekniker inom slöjden och att bildningsrörelsen via studieförbunden har sett till att lusten till handens skapande finns kvar.

2.2 Resultatbeskrivning

Till Fårfesten i Kil kom i år enligt Värmlands bildgalleri (2018) cirka 9 200 personer. Min huvudsakliga uppgift var att sysselsätta de besökande i den workshop som jag tillsammans med mina kurskamrater var där för att hålla. För att delta i workshopen krävdes ingen föransmälan, så jag visste inte i förväg hur många eller vilka som skulle komma. I lokalen fanns ett begränsat antal sittplatser så om det blev för mycket folk så fanns inte möjlighet för alla att stanna och inte heller tid att fråga efter viljan att medverka i min enkät. Då möjlighet gavs kunde jag ändå samtala med några av besökarna om varför de slöjdar och be dem fylla i enkäten. De flesta var positiva till att medverka, flera män blev tillfrågade men ville inte medverka.

Korta intervjuer har gjorts med tre personer och med i stort sätt samma frågor som i enkäterna. Informanterna är alla aktiva slöjdare i olika omfattning som finns i min närhet. I

litteraturstudierna har tre olika texter ingått som behandlar hur slöjdandet såg ut förr och hur dagens slöjdande vuxit fram.

2.2.1 Resultat slöjdenkät

Slöjdenkäten som ingår i min undersökning genomfördes på Fårfesten i Kil den 3 mars 2018. Enkäten besvarades av en man och tjugofem kvinnor, den yngsta en nio år gammal flicka. Nedan redovisas åldersfördelningen bland de svarande.

- 0 – 9 år, 1 person
- 10 – 19 år, 2 personer
- 20 – 29 år, 2 personer
- 30 – 39 år, 6 personer
- 40 – 49 år, 6 personer
- 50 – 59 år, 3 personer
- 60 – 69 år, 4 personer
- 70 – 79 år, 2 personer

De anledningar till slöjdande som kom upp i enkäterna var:

- 17 personer tycker att slöjden ger välbefinnande och gör att det går att koppla av från vardagens stress.
- 16 personer slöjdar för att det är roligt
- 9 personer får genom slöjden utlopp för sin skaparlust och kreativitet
- 5 personer tycker att slöjden ger dem möjligheter och tillfällen att träffa andra människor
- 4 personer tycker att slöjden ger dem utmaningar som att lära sig nya saker och göra planeringar, uträkningar
- 4 personer slöjdar för att det de vill ha inte finns att köpa
- 4 personer tar sitt ansvar för att föra hantverkstraditioner vidare
- 2 personer slöjdar för att använda befintligt material
- 1 person uppgav sig ha slöjden som yrke

De flesta, 23 personer, som svarade på enkäten, slöjdar i textila material och tekniker. Tre personer sade sig slöjda i trä, två personer slöjdar i skinn respektive återbruksmaterial och enstaka personer slöjdar i andra material och tekniker som till exempel sten, rotslöjd och luffarslöjd.

För fem av de tillfrågade väcktes intresset för slöjd i vuxen ålder medans övriga slöjdat sedan de var barn. I undersökningen går det inte att urskilja särskilda anledningar till slöjdande beroende på ålder eller kön.

2.2.2 Resultat intervjudel

De tre intervjuerna gav liknande resultat som de tidigare enkäterna. De tre tillfrågade arbetar alla i olika textila material och tekniker och på frågan om varför de slöjdar pratar de bland annat om välbefinnande och ro i själen, informant tre säger "... det botar min rastlöshet på ett bra och produktivt sätt... tycker jag... ja men lite avkopplande liksom, lugnande...". Informant två säger "... därför att det ger mig en inre tillfredsställelse att kunna... att kunna göra någonting med mina händer o se vad resultatet blir...".

En utav dem nämner bevarandet av traditioner och minnen av de människor som lärt ut sin kunskap, informant ett säger "... då, när jag började att slöjda, så var det för att jag ville lära mig göra det min mormor och farmor gjorde...", "... den förmåga slöjdandet har, att föra individer närmare varan och att skapa minnen." och "Slöjda är för mig en fröjd, ett sätt att minnas dem som varit...".

En utav dem talar om skaparglädjen och viljan att lära sig mer och nytt. Informant ett säger "... det är också lite vad som är härligheten med att slöjda, man lär sig hela tiden...". En utav dem nämner att det förr var billigare att göra själv, informant två säger "... för när jag hade barn o de var små, då sydde man ju deras kläder för att det blev billigare än att köpa kläder...".

På frågan om det är viktigt med resultatet av deras arbete svarar informant två "ja, för mig är det det... viktigt att det blir någonting... som man kan visa upp..." och informant tre svarar "slutresultatet är nog ganska viktigt för mig... man får den tillfredsställelsen av att det faktiskt blir någonting av att man har gjort någonting...".

2.2.3 Resultat litteraturstudier

Litteraturstudier har under uppsatsarbetet gjorts i texter av A-M Nylén (1968), M Isacson (1999) och L Waldén (1994, 1999). I dessa finner jag att slöjdandet förr framförallt gjordes för att de föremål som framställdes behövdes för att täcka olika behov i det egna hushållet. Om familjens medlemmar kunde producera mer än vad som behövdes så kunde föremålen dessutom säljas och ge en inkomst eller bytas mot andra varor som hushållet behövde (Nylén 1968). Slöjden har alltid varit en del av samhällsekonomin i större eller mindre skala, där även äldre, yngre och svagare medlemmar kunnat bidra (Isacson 1999).

När industrialiseringen kom igång på allvar i Sverige i slutet på 1800 – talet och i allt större utsträckning tog över tillverkningen av varor, så blev hemslöjden en väg ut i arbetslivet för många kvinnor. Deras kunskaper om tillverkning av varor i olika textila tekniker togs till vara i industrin, både för produktion i hemmen och i fabriker (Isacson 1999). Samtidigt bildades flera olika föreningar där män och kvinnor engagerade sig för att

både bevara den gamla hembygden och det gamla hantverkskunnandet men också för att driva utvecklingen framåt.

Förr var produkten av slöjdandet det egentliga målet, föremålet som framställdes fyllde ett behov i det dagliga livet eller kunde ge en inkomst. Idag är det för många den skapande processen som står i fokus, den materiella produkten är inte längre lika viktig. Slöjdandet sker av egen fri vilja för att det av utövarna uppfattas som en aktivitet som på olika sätt ger positiva effekter.

2.3 Sammanfattande kommentar till undersökningsdelen

I undersökningsdelen av uppsatsen har jag letat i befintlig litteratur efter anledningar till slöjdande från förr. Nylén (1968) beskriver hur människor sedan ”urminnes tider” till 1800-talets slut slöjdat i hemmen för de egna behoven för att det varit det enda alternativet. De slöjdade föremålen har också använts som betalningsmedel eller för att säljas. Enligt Isacson (1999) är slöjden fortfarande en del av vårt ekonomiska system även om det är svårt att få fram siffror på hur mycket slöjden omsätter i kronor. Waldén (1999) skriver att förr slöjdade människor för att de var tvungna, nu kan vi göra det av egen fri vilja.

I slöjdenkäten som genomfördes på Fårfesten i Kil i början på mars 2018 och i intervjuerna som gjordes i månadsskiftet mars/april 2018, svarar flera av deltagarna att de slöjdar bland annat för att det är roligt men också för att de på olika sätt mår bra av att skapa med händerna.

3 Diskussion

Resultatet av den undersökning som genomförts under denna kandidatuppsats bygger på dels litteraturstudier och dels på svar från utförd slöjdenkät och intervjuer med sammanlagt 29 medverkande personer, ett förhållandevis litet underlag. Eftersom jag inte tidigare gjort någon liknande studie så har detta begränsade omfång för mig ändå varit greppbart. I jämförelse mellan informanternas svar på mina frågor i genomförd undersökning och de litteraturstudier som gjorts går det att se hur anledningarna till varför människor slöjdar, i vissa avseenden, skiljer sig åt mellan då och nu men också att det finns anledningar som kan vara desamma. Om studien gjorts annorlunda med informanter från ett annat forum och om tid funnits för att söka även i annan litteratur och andra publikationer så kanske resultatet och den sanning som kunnat presenteras blivit ett annat.

Frågan om vilka begrepp som är lämpliga att använda för olika typer av handens arbete verkar vara något som är återkommande och ständigt pågående. Enligt Kronberg (2004) diskuterades begreppen konst och hantverk redan av Aristoteles som levde på 300-talet f.

Kr. utan att klarhet nåddes. Idag har vi möjligen ännu fler begrepp att förhålla oss till och frågan diskuteras även i flera av de texter som studerats i denna uppsats men några klara besked går inte att finna. Som verksam eller intresserad av arbetet med och resultatet av handens arbete kan jag idag välja mellan en rad olika begrepp och uttryck för vad jag vill kalla handens arbete med olika material.

Litteraturen har sökts i arbeten och studier som gjorts tidigare och som på något sätt berör det ämne jag valt att skriva om i denna kandidatuppsats. Sökningar efter litteratur har också gjorts på universitets- och stadsbibliotek i Göteborg. I studien finner jag det intressant att se hur människor förr, även om de till största delen slöjdade för att tillgodose hushållets behov av bruksföremål, även tog sig tid att göra det som inte var nödvändigt för att få ett funktionellt föremål, den som slöjdade ville också att föremålet skulle bli vackert och personligt. I vävarna kunde detta ta sig uttryck i till exempel invarpade eller vävda ränder och andra mönster, broderier på täcken och kuddar, utsökta mönster i karvsnitt på olika redskap i trä. Det handgjorda skapandet måste ju i alla tider gett något mer till dess utövare än bara det nödvändiga. Idag finns förvisso ett helt annat utbud av aktiviteter som vi kan välja att ägna oss åt under den tid som inte upptas av arbete, de valmöjligheterna fanns inte förr. Det finns nu möjligheter att förflytta sig på ett snabbare sätt, det finns effektiv belysning som gör att vi kan använda fler av dygnets timmar, det finns helt andra sätt att kommunicera och dokumentera. Samhällets utveckling har gjort att slöjden inte längre är det självklara valet av aktivitet.

När jag frågat människor idag om varför de slöjdar har de tre vanligaste anledningarna i nämnd ordning varit, 1) att slöjdandet ger en känsla av välbefinnande och gör att de mår bra, 2) det är helt enkelt roligt och 3) att man får utlopp för skaparlust och kreativitet. Jag tänker att dessa anledningar för slöjdandet antagligen varit giltiga även förr, även om frågan då inte ställdes. Man gjorde det som var tvunget men också det som gjorde att föremålet blev vackert och personligt, för att man själv mådde bra av aktiviteten slöjd och tyckte det var roligt med det egna skapandet. Förr var resultatet, produkten, det viktigaste. Processen uppskattades av många men kanske inte av alla, detta får bli ett antagande eftersom dåtidens slöjdare inte finns kvar att fråga. Idag när det vi behöver finns att köpa för en överkomlig summa pengar så har slöjdandet blivit ett valbart alternativ bland andra nöjen eller sysselsättningar. För en del utövare har själva processen blivit viktigare än de förut efterfrågade produkterna, det är i görandet som känslan av ro och välbefinnande infinner sig, ett känslotillstånd som det finns stor efterfrågan på idag när många upplever sig vara stressade i sina dagliga liv. Mina resultat stämmer bra med vad som går att finna i aktuell forskning. Knutes (2009) skriver att den skapande processen kopplar bort känslor av stress och krav, Pöllänen (2013) skriver om hantverket som en aktivitet som dämpar känslor som ångest och stress och Wiberg (2016) skriver om en känsla av välmående i skapandeprocessen. De tre informanterna i mina intervjuer säger dock att för dem är de färdiga produkterna också viktiga, de bevisar att de ändå varit produktiva under sin ”lediga” tid och att de gjort något ”vettigt” som de kan visa upp och få beröm för av andra.

Också här finns liknade resultat i forskning av Knutes (2009) som skriver om hur både processen och produkten kan vara viktig för samma person och Pöllänen (2013) som skriver att hantverket är en accepterad, välorganiserad och produktiv aktivitet för fritiden.

I aktuell forskning som finns om varför människor slöjdar idag går det att hitta fler anledningar till aktiviteten slöjd än vad som framkommit i den mindre undersökning som uppsatsen redovisar. Både Knutes (2009) och Leenerts tillsammans med Evetts (2016) skriver om slöjdandet som en terapi- och rehabiliteringsform för människor i olika sjukdomstillstånd. Wiberg redovisar i sin undersökning att miljöengagemang och hållbarhetstänk kan vara en anledning att utöva slöjd. Arnqvist Engström (2014) skriver om slöjden som ett sätt att förmedla politiska budskap och åsikter. Att dessa anledningar inte kom upp i den här gjorda undersökningen kan bero på i vilket sammanhang och till vilka människor som frågorna ställdes.

Bilden av, eller kanske till och med nidd bilden av, hemslöjdsföreningarnas slöjdande medlemmar som äldre och klädda i folkdräkt, är inte längre representativ för en slöjdare. Slöjden som aktivitet är idag bredare än så och engagerar människor i olika åldrar, från olika miljöer och med olika motiv. För att göra slöjden till sin har alla dessa olika grupper av människor myntat nya begrepp och ord för sitt skapande, som craftivism och DIY. Detta leder mig också in på frågan om vad som idag är att betrakta som slöjd. En aktiv utövare av craftivism kanske inte alls vill bli ihopkopplad med begreppet slöjd. Även om det är samma hantverkstekniker som används så kan målet vara ett helt annat. I mötet med andra slöjdare upplever jag att människor som utövat slöjd i många år och känner sig trygga i det, aldrig kommer i kontakt med slöjdens nya utövare som kallar sin aktivitet för något annat. Det är tråkigt att det inte finns några naturliga mötesplatser för alla dessa grupper som säkert skulle kunna lära mycket och få inspiration av varandra, men kanske finns inte heller viljan att mötas. Den nya generationens slöjdare verkar inte heller organisera sig som gjorts förr, i fysiska föreningar, utan bildar i stället grupper på olika sociala medier, vilket gör att det kan vara svårt att få grepp om hur många de egentligen är. De är inte lika lätträknade som slöjdföreningarnas 14 000 medlemmar redovisade av SHR. För att som novis lära sig en hantverksteknik idag behövs inte längre ett fysiskt möte, det finns mycket slöjd upplagd på nätet vilket också gör att slöjden når fler.

Sjöberg (2017) talar om spridandet av kunskaperna som den främsta uppgiften i arbetet med UNESCO:s bevarande av det immateriella kulturarvet. Vetskapen om varför människor idag väljer att slöjda kan därför vara viktig att ha för exempelvis studieförbund eller föreningar som utgångspunkt när de anordnar olika kursverksamheter. Vill eventuella deltagare lära sig hur de genom slöjden kan sprida sina åsikter eller vill de ha kunskap om hur det fungerar att livnära sig på sitt slöjdande. För att fler ska vilja lära sig hantverkstekniker och bli intresserade av slöjd gäller det att vinkla kunskaperna så att människor med olika intressen ser att de kan ha nytta av slöjdandet.

3.1 Slutsats

Svaren på de frågor som jag hade i inledningen av denna uppsats har under arbetets gång utkristalliserat sig.

Människan har sedan vad Nylén (1968) kallar urminnes tider, arbetat med sina händer. Förr var slöjden till stor del nödvändig, för att förse hushållet med bruksföremål eller kontanta medel. En del utövare dekorerade föremålen utöver det nödvändiga, anledningarna till detta går inte längre att få fram då dessa slöjdare inte längre finns kvar.

Idag är slöjden en aktivitet som är valbar bland många andra aktiviteter. Slöjdandet skänker ro och välmående, är rolig och ger möjlighet att ge utlopp för kreativitet. Det framkommer i den slöjdenkät som gjordes på Fårfesten i Kil i mars 2018 och i intervjuer som gjorts med människor i min närhet och som alla på olika sätt är aktiva slöjdare. I aktuell forskning framkommer även andra anledningar till aktiviteten slöjd som miljöengagemang, ett sätt att sprida budskap och åsikter och som en rehabiliteringsform vid sjukdom.

Anledningarna till aktiviteten slöjd har alltså i vissa avseenden förändrats från att vara en tillverkning av föremål till och i hushållet till att vara en valbar aktivitet för den som är intresserad. De positiva känslor som handens arbete med slöjden ger beskrivs av dagens slöjdare men kanske kan de i viss mån ha varit giltiga även förr. Slöjden har varit och är nödvändig på olika sätt, för att få produkter att använda eller för att må bra och få utlopp för kreativitet under processen i att göra. Ingen anledning till att slöjda är mer värd eller viktigare än någon annan.

3.2 Framtiden

I framtida studier vore det intressant att få läsa mer om:

- Hur vi idag kan lära oss olika hantverkstekniker? Jag föreställer mig att det förr var givet att som ung få ta del av den äldre generationens kunskaper, men idag är det kanske dels inte många som har dessa kunskaper längre och vi lever inte heller tillsammans så nära varandra över flera generationer att överförandet av kunskap blir naturligt.
- Hur nytillkomna slöjdare, ur en yngre generation och inflyttade från andra länder, kan möta den äldre generationens slöjdare. Görs något arbete för att skapa dessa mötesplatser eller vad skulle kunna göras, finns det överhuvudtaget ett intresse och en vilja?

4 Sammanfattning

I denna kandidatuppsats i utbildningen Ledarskap i slöjd och kulturhantverk på Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård har jag med avstamp i det hermeneutiska förhållningssättet försökt att tolka och förstå varför människor förr och i nutid ägnar sig åt slöjd och handens skapande. Undersökningen tolkas induktivt och presenteras med kvalitativa metoder.

Uppsatsens frågeställning är: varför väljer människor, i konkurrens med många andra fritidssysselsättningar, att ägna sig åt slöjd idag, vad finns det för drivkrafter till aktiviteten slöjd och hur har anledningarna till slöjdande ändrats från dåtid till nutid? Några av nutidens slöjdare har fått svara på frågan i en enkät och i kortare intervjuer och svar från dåtidens slöjdare söker jag i litteraturen.

Förr, fram till cirka 1850, så var slöjdandet i olika material och med skilda tekniker nödvändigt för att tillgodose de behov som hushållet hade av till exempel kläder och redskap. De egenhändigt gjorda föremålen kunde också säljas eller användas som betalningsmedel. Självhushållningen och slöjden som utfördes i hemmen var den större delen av det ekonomiska system som rådde i det gemensamma samhället (Nylén 1968). Hur mycket människor genom tiderna slöjdat för eget behov eller för avsalu är svårt att hitta några siffror på. Statistik över landets invånare började föras i mitten på 1700-talet och då utgjorde den del av befolkningen som hade olika typer av hantverk som yrke 4-5% av hela invånarantalet (Nylén 1968).

Mycket gjordes alltså förr i det egna hemmet för egna behov. De föremål som finns bevarade talar ändå om att människor i alla tider ibland gjort mer än det bara nödvändiga. Tid och energi har lagts på föremålen för att på olika sätt dekorera dem och även göra dem, inte bara funktionsdugliga, utan också vackra.

Men varteftersom industrialiseringen byggdes upp i Sverige med början i mitten på 1800-talet så blev det mer populärt och modernt att köpa maskintillverkade produkter (Palmsköld 2012). Många hantverkstraditioner och mycket kunskap förkastades och riskerade att glömmas bort. Den hemslöjdsrörelse som byggdes upp vid sekelskiftet 1800-1900 gjorde vad den kunde för att bevara och värna äldre tiders hantverksskunnande i olika material och med olika tekniker och enligt Waldén (1999) är det fortsättningsvis studieförbundens förtjänst att lusten till handens skapande överlevt.

Idag arbetar de flesta av oss utanför hemmet och vi behöver inte längre själva göra de föremål som vi kan behöva i våra hushåll. Många väljer ändå att på sin fritid ägna sig åt aktiviteter där handens skapande står i fokus. När jag frågar mina informanter om varför de slöjdar blir de vanligaste svaren: att slöjdandet ger en känsla av välbefinnande och gör att de mår bra, det är helt enkelt roligt och att man får utlopp för skaparlust och kreativitet. I aktuell forskning hittar jag också andra anledningar till slöjdande idag, det kan vara ett sätt

att sprida politiska budskap genom craftivism eller en del av ett miljöengagemang där man med slöjden arbetar för och stödjer en hållbar konsumtion.

Referenslista

Tryckta källor och litteratur

- Arnqvist Engström, F. (2014). *Gerillaslöjd – Garngraffiti, DIY och den handgjorda revolutionen*. Stockholm: Hemslöjdens förlag.
- Bullington, J. (2007). *Psykosomatik – Om kropp, själ och meningsskapande*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2011). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB
- Gustavsson, B. (2004). *Kunskap i det praktiska*. Lund: Studentlitteratur.
- Hartman, J. (2001). *Grundad teori - Teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Hartman, J. (2004). *Vetenskapligt tänkande – Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Isacson, M. (1999). Hemslöjdens ekonomiska och sociala historia – ett eftersatt forskningsområde. I Lundahl, G. (red.) *Den vackra nyttan – Om hemslöjd i Sverige*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Knutes, H. (2009). *Gestaltandets pedagogik – Om att skapa konsthantverk*. Diss. Stockholm: Pedagogiska institutionen.
- Kronberg, S. (2004). Konsthantverkarens kunskapsbegrepp. I Gustavsson, B. (red.) *Kunskap i det praktiska*. Lund: Studentlitteratur.
- Leenerts, E. & Evetts, C. (2016). Reclaiming and Proclaiming the Use of Crafts in Occupational Therapy. I *The Open Journal of Occupational Therapy*: Vol. 4: Iss. 4, Article 13. <http://dx.doi.org/10.15453/2168-6408.1194>
- Nylén, A-M. (1968). *Hemslöjd – Den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut*. Lund: Håkan Ohlssons Förlag.
- Palmsköld, A. (2012). *Begreppet hemslöjd*. Stockholm: Hemslöjdens förlag.
- Patel, R. & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Pöllänen, S. (2013). The meaning of craft: Craft makers' descriptions of craft as an occupation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 20, ss. 217–227. <https://doi.org/10.3109/11038128.2012.725182>

Sjöberg, A. (2017). *Levande traditioner*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/inblicken-2017/2017-05-03-levande-traditioner.html> [2018-05-09].

Snidare, U. (2005). *Svensk slöjkonst*. Stockholm: Forum

Svenaesus, F. (2009). Vad är praktisk kunskap – en inledning till ämnet och boken. I Bornemark, J. & Svenaesus, F. (red.) *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge: Södertörns Högskola. [urn:nbn:se:sh:diva-3283](http://nbn.se/sh:diva-3283)

Thurén, T. (1998). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB.

Waldén, L. (1994). *Handen och anden*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Waldén, L. (1999). Handarbetet – hatat och hyllat. I Lundahl, G. (red.) *Den vackra nyttan – Om hemslöjd i Sverige*. Stockholm: Gidlunds förlag.

Waldén, L. (2004). Intervjun som kunskapsform. I Lundahl, G. & Waldén, L. *Fråga, finna, fånga – intervjuguide för hemslöjden*. Stockholm: Nämnden för hemslöjdsfrågor.

Wiberg, K. (2016). *Varför slöjdar människor?: Drivkrafter till att slöjda undersöks genom textanalys av tidskriften Hemslöjd*. Kandidatuppsats, Institutionen för kultur och kommunikation. Linköping: Linköpings universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-129044>

Elektroniska källor

Institutet för språk och folkminnen, (2017). <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/inblicken-2017/2017-05-03-levande-traditioner.html> [2018-04-03].

Oreet, A. (2017). *Passing through Metal*. Lilith Performance Studio. <http://lilithperformancestudio.com/?archivemain=3693> [2018-04-24]

Svenska Akademiens Ordlista, SAOL, (2015). Hantverk, <https://svenska.se/saol/?id=1074473&pz=7> [2018-03-20].

Svenska Akademiens Ordbok, SAOB, (1979). Slöjd, https://svenska.se/saob/?id=S_07371-0052.52R6&pz=7 [2018-03-20].

Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbund, SHR (2018). <https://hemslojden.org/> [2018-04-04]

Svensk Ordbok, SO, (2009). Hemslöjd, <https://svenska.se/so/?id=19830&pz=7> [2018-03-21].

Värmlands bildgalleri, (2018).

<http://www.varmlandsbilder.se/kommuner/kil/f%C3%A5rfesten-i-kil-2018-39053229> [2018-05-23]